

Schetterova práce je v dílčích postřezích nepochybně zajímavá a může nabídnout řadu podnětů pro další výzkum. Bylo by ovšem záhodno vyjasnit hned na jeho počátku některé otázky, z nichž by potom výzkumný projekt vycházel – např. otázku žánrové specifiky.

Jiří Pokorný

Ruští emigranti v německém filmu

Alexander Schwarz: *Russische Emigranten im deutschen Film.*
Fallstudien zu Iosif Ermoľev und Ivan Mozzuchin.
Wiener Slawistischer Almanach 30, 1992, s. 153 – 195.

Sborník Wiener Slawistischer Almanach je znám především mezi filology; vedle článků o slovanských jazycích a literaturách uveřejňuje ovšem někdy i studie věnované širší umělecké a kulturní problematice.

Práce mnichovského badatele Alexandra Schwarze se zabývá působením ruských filmařů, kteří po Říjnové revoluci odešli do emigrace, v západní Evropě (nejen v Německu, jak avizuje titul, ale také ve Francii); soustřeďuje se, s přihlédnutím k širším okolnostem, na profesionální dráhu dvou význačných osobností, producenta Iosifa Jermoljeva a herce Ivana Mozzuchina. Autorovým cílem je poskytnout čtenáři základní přehled „o předpokladech, možnostech a strategiích ruských filmařů-emigrantů“ (s. 155). V českém kontextu může Schwarzova práce vystupovat jako určitý doplněk knihy Martina C. Putny o ruské porevoluční emigraci (*Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917 – 1991*. Díl I. Brno 1993).

Na počátku studie (s. 154) se autor zmiňuje o potížích se získáváním údajů o činnosti emigrantů. Ve své původní vlasti byly tyto osobnosti dlouho tabu; naproti tomu v nových působištích zůstávaly často outsidersy a zdejší filmoví historici věnovali jejich práci jen okrajový zájem. Nezanedbatelný problém představuje měnící se způsob psaní jmen, pseudonymy, neustálenost a volné překlady názvů filmů a konečně i to, že se tyto filmy zachovaly jen částečně a mezerovitě. Důležitým pramenem byly pro autora německé filmové časopisy z dvacátých let, kde bylo možno najít mnoho dosud nezpracovaných materiálů (kritiky, reklamy, oznámení o výrobě filmů, obchodní zprávy).

Schwarz uvádí a usouvztažňuje mnoho jen málo známých faktů (také opravuje některé tradované omyly), a proto snad nebude neúčinné, jestliže zde zaznamenáme aspoň základní kontury jeho portréty ruské filmařské emigrace:

Filmová výroba se začala v Rusku výrazněji rozvíjet až v letech první světové války; filmy měly zaplnit domácí trh a za hranicemi Ruska zůstávaly neznámé. Iosif Jermoljev (1889 – 1962) založil v roce 1914 v Moskvě vlastní filmové studio a do podzimu 1917 vyrobil 105 filmů. Od roku 1915 vytvářela Jermoljevovy snímky relativně stálá skupina filmařů, z nichž většina pak odešla s Jermoljevem do emigrace (mj. režiséři Jakov Protazanov, Vjačeslav Turžanskij, Alexandr Volkov, herci Ivan Mozzuchin, Natalija Lisenko, Nikolaj Rimskij). Po revoluci realizoval Jermoljev v Moskvě ještě 20 – 30 filmů a někdy v průběhu roku 1918 přesídlil se svými spolupracovníky, ateliérovým vybavením i kopiemi filmů do Oděsy, obsazené německými a francouzskými vojsky. V únoru 1920 se pak Jermoljevova skupina vydává přes Turecko do Francie.

Nově založená pařížská akciová společnost se hned začala věnovat překladu dovezených starších filmů, dokončování rozpracovaných filmů (natáčelo se i během cesty) a také výrobě nových filmů „v ruském stylu“ (à la russe). Filmy uvedené na francouzský trh se námětově orientovaly hlavně

na díla ruské klasické literatury a na historické a folklorní látky; oblíben byl zaniklý svět ruské šlechty. Zvlášť do popředí vystupovala melodramata exponující mystickou a nevypočitatelnou „slovanskou duši“, která kolísá mezi smutkem a nadějí; tragický konec odpovídající vkusu ruských diváků byl přitom někdy nahrazen happy endem.

Úspěch ve Francii byl výrazný a není známo, proč se Jermoljev v roce 1922 rozhodl přesunout své aktivity do Německa (určitou roli zřejmě hrála levnost pracovní síly v inflačním Německu). I v Německu měl Jermoljev zpočátku úspěch, rozvoj jeho podnikání byl však brzděn různými negativními faktory. Německý trh ovládal americký import a produkty velkých domácích společností; cenzura byla vůči filmům vytvářeným Rusy značně nedůvěřivá; na druhé straně po uzavření rapallské smlouvy (duben 1922), která znamenala navázání kontaktů mezi Německem a sovětským Ruskem, začaly postupně do německých kin přicházet i „pravé“ ruské filmy, jež na rozdíl od emigrantských snímků obrácených do minulosti získávaly rys aktuálnosti a autenticity.

V roce 1924 Jermoljevovo filmové podnikání ztroskotává a o jeho činnosti mezi koncem roku 1924 a rokem 1928 nejsou žádné informace. Ve třicátých letech pracoval ve Francii pro tamější produkční firmy a roku 1937 odešel do USA.

Celkově se pozice ruských emigrantů po nástupu zvuku vlivem jejich nyní zřetelného jazykového handicapu (v případě herců) i vlivem politických poměrů zhoršila; jen málokterí se etablovali i ve zvukovém filmu, např. Vjačeslav Turžanskij, který pod jménem Victor Tourjanský natáčel propagandistické filmy v nacistickém Německu.

Filmová kariéra Ivana Mozzuchina (1889 – 1939), kterou důkladně popisuje druhá část studie, začala v roce 1911 a do revoluce hrál v 77 filmech. Proslavil se jako představitel neurasteniků, démonických postav s tajnými vášněmi a duševních rozervanců – především ve snímcích, které pro Jermoljevovu výrobu natočili Jakov Protazanov a Alexandr Volkov. Charakteristickými rysy jeho herectví byla propracovaná mimika a „magické oči“.

Po příchodu do Francie musel Mozzuchin znovu usilovat o přízeň publika, rychle se však prosadil obratnou kombinací svého „ruského stylu“ se zvyklostmi francouzského impresionismu a amerického filmu; jeho herecký rejstřík ovšem nebyl příliš široký, převládaly postavy typu carského důstojníka nebo Casanovy. V letech 1923 – 1926 zažil vlnu úspěchů, hrál i ve filmech významných francouzských režisérů. Po naprostém fiasku v Hollywoodu (1927) působil do roku 1930 v Německu, kde už měl na základě svých dřívějších filmů pověst herecké hvězdy. Ovšem jen jeden z pěti snímků, které zde natočil, plně přitáhl pozornost diváků. Ve třicátých letech žil Mozzuchin opět ve Francii a několikrát se marně pokusil volbou témat a titulů filmů navázat na dřívější úspěchy.

Dodatek k práci obsahuje úplnou Jermoljevovu a Mozzuchinovu filmografii.

Petr Mareš